

Спотворення сприйняття агресії Росії: як нам воювати в інформаційній війні?

Хо Тін (Боско) Хун

Лондонська школа економіки та політології, <https://www.lse.ac.uk/>

Анотація: Незважаючи на брутальність вторгнення Росії в Україну, деякі міжнародні діячі демонструють підтримку чи співчуття Росії, що можна пояснити комплексною інформаційною війною, яку ведуть Росія та її стратегічний партнер, Китай. Проте аналіз інформаційної війни у нинішній війні залишається фрагментарним. Тому у статті міститься документальний аналіз відповідних документів і ЗМІ для розуміння форм використання інформаційної війни цими двома країнами, з метою допомоги у подальших дослідженнях. Далі ми перейдемо до обговорення наслідків російсько-української війни з точки зору зростаючого застосування інформаційної війни у нинішніх та майбутніх війнах в умовах інформатизації. Перед зростаючою загрозою для когнітивного розуміння демократична спільнота повинна знати про цю дедалі небезпечнішу військову стратегію і виробити потрібні рішення. У статті пропонується співпраця різних членів суспільства для всебічної освіти та підвищення таким чином цифрової відповідальності. Це важливо, щоб виростити з людей критичних і відповідальних громадян, стійких до інформаційної війни.

Ключові слова: Інфовойна, пропаганда, дезінформація, російсько-українська війна, Китай, цифрова відповідальність.

Вступ

Брутальне російське вторгнення в Україну явно порушує територіальну цілісність України та міжнародне право. Захід виявив єдність у протидії Росії, запровадивши безпрецедентно жорсткі санкції. Крім політичних заходів, вжи-

тих західними урядами, громадяни країн Заходу теж висловили свою незгоду з російською агресією масовими протестами¹. Але широке обурення діями Росії було далеко не загальним. Чимало країн та окремих людей висловлювали підтримку чи співчуття Росії та невдоволення керівництвом Заходу на міжнародних форумах, прес-конференціях та у ЗМІ.

Такі проросійські чи антизахідні настрої можна пояснити активним поширенням Росією та її давнім стратегічним партнером Китаєм маніпулятивної інформації. Проте аналіз інформаційної війни цих двох країн під час війни залишається фрагментарним. Стаття робить внесок в обговорення теми безпеки, аналізуючи інформаційну війну на тлі нинішньої російсько-української війни. У статті стверджується, що війна показала, як інформаційна війна може допомогти агресору мобілізувати підтримку, і припускається, що з розвитком інформатизації інформаційна війна стане звичайним інструментом. Тому для демократичної спільноти актуально й важливо підвищувати цифрову відповідальність для протидії маніпулятивному контенту.

З початку повномасштабної російсько-української війни відчувається брак аналізу наукової літератури про війну та ведення інформаційних війн. Тому висновки статті ґрунтуються переважно на змісті та документальному аналізі офіційних повідомлень і публікацій ЗМІ російською, англійською та китайською мовами. Автор використав відповідні ключові слова для пошуку та провів аналіз, вибравши найбільш релевантні матеріали.

Спочатку у статті подається поняття інформаційної війни. Потім іде всебічний аналіз використання Росією та Китаєм інформаційної війни під час російсько-української війни. Далі розглянуті наслідки використання інформаційної війни у російсько-українській війні для майбутніх міжнародних конфліктів. Насамкінець у статті наголошується на важливості цифрової відповідальності та вироблення рішень для урядів і окремих громадян з метою недопущення спотворень когнітивного розуміння у населення. Зроблено висновки про те, що російсько-українська війна попереджає нас про необхідність виділяти ресурси для підвищення стійкості в умовах дедалі агресивніших інформаційних війн.

Інформаційна війна

Термін «інформаційна війна» запропонували в Росії, і нині його широко використовують. З початку 1990-х років тему інформаційної війни вивчає Ігор Панарін². Він розглядає інформаційну війну як психологічну конфронтацію,

¹ Andrew Anthony, "March in Support of Ukraine in London: Everything Was Turning Blue and Yellow," *The Guardian*, March 27, 2022, <https://www.theguardian.com/uk-news/2022/mar/27/march-in-support-of-ukraine-in-london-everything-was-turning-blue-and-yellow>.

² Ofer Fridman, "'Information War' as the Russian Conceptualisation of Strategic Communications," *The RUSI Journal* 165, no. 1 (2020): 44-53, 46, <https://doi.org/10.1080/03071847.2020.1740494>.

спрямовану на вплив на інформаційне поле противника та захист свого інформаційного поля для досягнення певних цілей³. Подібні ідеї висувують інші вчені, такі, як Володимир Лисичкин і Леонід Шелепін. Вони бачать мету інфовійни у впливі на душі людей для того, щоб спонукати своє населення діяти відповідно до інтересів держави і розколоти громадян противника для подолання опору⁴.

З погляду Росії, інформаційна війна – це наступальний інструмент, який Захід використовує для поширення прозахідної інформації з метою підриву російського впливу чи дестабілізації Росії⁵. Росія також розуміє сильні сторони інформаційної війни для просування своїх наративів. Тому вона активно розвиває інфовійну, щоб впливати на громадську думку та протидіяти впливу Заходу. Так, президент Росії Володимир Путін казав:

Наші дипломати, звичайно, розуміють, наскільки важливою є сьогодні боротьба за вплив на суспільний настрій, на громадську думку. В останні роки ми багато займаємося цими питаннями, проте в умовах справжньої інформаційної атаки, розв'язаної деякими нашими так званими партнерами проти нашої країни, постає завдання ще більше активізувати зусилля на цьому напрямі.

Ми живемо в інформаційну епоху, і афоризм «хто володіє інформацією, той володіє світом», безумовно, відображає реалії сьогодення...

... Потрібно енергійно протистояти інформаційній монополії західних медіа, зокрема, підтримувати всіма доступними методами російські засоби масової інформації, які працюють за кордоном. І, природно, не можна просто пропускати брехню щодо Росії та допускати фальсифікацію історії⁶.

Цікаво, що китайські вчені поділяють думки російських науковців про інформаційну війну. Давньокитайський філософ Сунь Цзи відомий міркуваннями про те, як інформаційна конфронтація допомагає виграти битву проти інших країн⁷. Сучасні вчені також повторюють ідеї Сунь Цзи. Так, «батько»

³ Игорь Панарин, Любовь Панарина, *Информационная война и мир* (Москва: ОЛМА-Пресс, 2003), процитовано у Fridman, "Information War" as the Russian Conceptualisation of Strategic Communications."

⁴ Владимир Лисичкин, Леонид Шелепин, *Третья мировая (информационно-психологическая) война* (Москва: Эксмо, Алгоритм, 2003), 17.

⁵ Ofer Fridman, "The Russian Perspective on Information Warfare: Conceptual Roots and Politicisation in Russian Academic, Political, and Public Discourse," *Defence Strategic Communications* 2, no. 1 (2017): 61-86, 62, 77, <https://stratcomcoe.org/publications/the-russian-perspectiveon-information-warfare-conceptual-roots-and-politicisation-in-russian-academic-political-and-public-discourse/194>.

⁶ Владимир Путин, Выступление на совещании послов и постоянных представителей Российской Федерации в Министерстве иностранных дел России, Москва, 30 июня 2016, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/52298>.

⁷ Evgeniya Yu. Katkova, Anna S. Yunyushkina, "Chinese Concepts and Opportunities in Information Warfare: China-US Rivalry in Cyberspace," *RUDN Journal of World History* 14, no. 2 (2022): 197-210, 198, <https://doi.org/10.22363/2312-8127-2022-14-2-197-210>.

китайської інформаційної війни Шень Вейгуан вважає інформаційні війни засобом впливу на системи пізнання та довіри для контролю ворога і збереження країни⁸.

Розуміючи, як інформація впливає на виживання, китайська влада приділяє інформаційній війні велику увагу. У 2003 році Компартія та Центральна військова комісія Китаю запровадили поняття «Трьох воєн» (三战) – психологічної війни (心理战), війни за громадську думку (舆论战) та юридичної війни (法律战)⁹. Останні документи Народно-визвольної армії Китаю, такі, як «Наука військової стратегії» 2013 року та «Вступ до війни за громадську думку, психологічну війну та юридичну війну» 2014 року, продовжили системне впровадження «Трьох воєн» у китайську військову науку¹⁰, що відображає зростаючу увагу Китаю до впливу когнітивного розуміння людей на стратегічне суперництво. Тому Китай слідом за Росією використовує інформаційні кампанії для просування прокитайських наративів, наприклад, під час пандемії Covid-19, у протистоянні Заходу¹¹.

Тим часом Захід, особливо США, вважають Росію та Китай загрозою світовому порядку, в якому Захід відіграє провідну роль. Тому в очах західних вчених та урядів термін «інформаційна війна» означає агресивне поширення проросійських і прокитайських наративів, щоб здобути підтримку західної аудиторії¹². Візьмемо, наприклад, Стратегію національної безпеки США. Там у розділі *Інформація та державність* сказано, що "Суперники Америки використовують інформацію, як зброю, для удару по цінностях та інститутах, що лежать в основі вільних суспільств, при цьому закриваючи себе від зовнішньої інформації"¹³. У документі також прямо йдеться про ін-

⁸ Barrington M. Barrett Jr., "Information Warfare: China's Response to U.S. Technological Advantages," *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, no. 4 (2005): 682-706, 685-686, <https://doi.org/10.1080/08850600500177135>.

⁹ Sangkuk Lee, "China's 'Three Warfares': Origins, Applications, and Organizations," *Journal of Strategic Studies* 37, no. 2 (2014): 198-221, 199, <https://doi.org/10.1080/01402390.2013.870071>.

¹⁰ Elsa Kania, "The PLA's Latest Strategic Thinking on the Three Warfares," *China Brief* 16, no. 13 (2016): 13, <https://jamestown.org/program/the-plas-latest-strategic-thinking-on-the-three-warfares/>.

¹¹ Sascha-Dominik Dov Bachmann, Doowan Lee, Andrew Dowse, "COVID Information Warfare and the Future of Great Power Competition," *The Fletcher Forum of World Affairs* 44, no. 2 (2020): 11-18, 14, <https://www.jstor.org/stable/48599306>.

¹² Yevgeniy Golovchenko, Mareike Hartmann, Rebecca Adler-Nissen, "State, Media and Civil Society in the Information Warfare over Ukraine: Citizen Curators of Digital Disinformation," *International Affairs* 94, no. 5 (September 2018): 975-994, 976, <https://doi.org/10.1093/ia/iiy148>; Joanna Szostek, "What Happens to Public Diplomacy During Information War? Critical Reflections on the Conceptual Framing of International Communication," *International Journal of Communication* 14 (2020): 2728-2748, 2732, <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/13439/0>.

¹³ The White House, *National Security Strategy of the United States of America* (Washington, D.C., The White House, 2017), 35, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.

Таблиця 1. Форми інформаційної війни, що використовуються Росією та Китаєм у ході російсько-української війни.

Форми	Приклади
1. Обережні формулювання	Оголошення "вторгнення" якоюсь "операцією"
2. Упереджена подача інформації	Ігнорування військових руйнувань, загибелі мирних жителів і ролі Зеленського у війні
3. Цензура	Ухвалення законів про фейкові новини Вилучення антиросійського контенту "Велика китайська стіна" мережевого захисту
4. Перенесення відповідальності	Звинувачення НАТО і США у розв'язанні війни та гуманітарних катастрофах Звинувачення України у руйнуваннях під час війни
5. Безпідставні звинувачення	Звинувачення України у воєнних злочинах
6. Використання емоційно зарядженого контенту	Публікація відео допомоги від жінок і здачі в полон українських бійців Зображення українців «неонацистами»
7. Сфабрикована інформація	Підробка доказів насильства українських бійців над цивільними Завищення числа полонених
8. Теорія змови	Розробка в Україні біологічної зброї
9. Можлива оптимізація пошукових систем	Часта поява російських державних ЗМІ на початку списку
10. Подача дезінформації, як перевірки фактів	Спростування відео удару 2017 року, яке не поширювалося

формаційні операції Китаю та Росії¹⁴, що відображає особливе занепокоєння Заходу інформаційними маніпуляціями цих двох країн.

Хоча поняття інформаційної війни, мабуть, здебільшого використовують для політизації спроб будь-якої зі сторін поширювати інформацію, вигідну для їхнього табору, їхні концепції насправді перегукуються. Поширення маніпулятивної інформації націлене на те, щоб спотворити свідомість для здобуття підтримки чи ослаблення інших країн. Відповідно, інформаційну війну можна визначити як комбінацію засобів маніпуляції думками цільової аудиторії для досягнення певних політичних цілей¹⁵. Тобто, як стверджують Головченко, Хартман та Адлер-Ніссе, "інформацію використовують як зброю, а розум громадян – як «поле бою»"¹⁶.

¹⁴ The White House, *National Security Strategy of the United States of America*.

¹⁵ Fridman, "‘Information War’ as the Russian Conceptualisation," 45.

¹⁶ Golovchenko, Hartmann, Adler-Nissen, "State, Media and Civil Society in the Information Warfare," 976.

Використання інформаційної війни для підтримки Росії у російсько-українській війні

У цьому розділі я аналізую використання інформаційної війни на підтримку агресії Росії в ході російсько-української війни (узагальнено у Табл. 1). Вона активно застосовувалася ще під час анексії Росією Криму у 2014 році¹⁷, але у 2022 році ведення інфовійни на тлі повномасштабної війни набуло ще більшого розмаху. Китай допомагає інформаційній війні Росії, забезпечуючи внутрішню підтримку і спотворюючи сприйняття війни міжнародною аудиторією.

Обережність у формулюваннях

По-перше, Росія і Китай вкрай обережні у своїх формулюваннях, щоб уникнути небажаної реакції. Численні дослідження психологів показали ефект формулювання, який полягає в тому, що невелика зміна формулювання може суттєво вплинути на чиєсь вподобання чи сприйняття проблеми¹⁸. І Росія, і Китай використовують цей ефект, щоб переконати міжнародну аудиторію, що військові дії Росії – це не війна. Вони послідовно уникають називати агресивні дії Росії війною чи вторгненням, оскільки ці терміни негативно заряджені¹⁹. Натомість наступальні дії Росії називають операціями, як-от "операція з демілітаризації військової інфраструктури" або "спеціальна військова операція з захисту народних республік"²⁰. Така стерильна мова може

¹⁷ Golovchenko, Hartmann, Adler-Nissen, "State, Media and Civil Society in the Information Warfare;" цитата з Peter Pomerantsev, "Russia and the Menace of Unreality: How Vladimir Putin Is Revolutionizing Information Warfare," *The Atlantic*, September 9, 2014, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/09/russia-putin-revolutionizing-information-warfare/379880/>.

¹⁸ Darrin R. Lehman et al., "The Focus of Judgment Effect: A Question Wording Effect Due to Hypothesis Confirmation Bias," *Personality and Social Psychology Bulletin* 18, no. 6 (December 1992): 690-699, 690, <https://doi.org/10.1177/0146167292186005>; Maria Dolores Nieto et al. "Modeling Wording Effects Does Not Help in Recovering Uncontaminated Person Scores: A Systematic Evaluation with Random Intercept Item Factor Analysis," *Frontiers in Psychology* 12, 685326 (2021), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.685326>.

¹⁹ Craig Silverman, Jeff Kao, "In the Ukraine Conflict, Fake Fact-Checks Are Being Used to Spread Disinformation," *ProPublica*, March 8, 2022, <https://www.propublica.org/article/in-the-ukraine-conflict-fake-fact-checks-are-being-used-to-spread-disinformation>; Tara Law, "The World Is Watching Russia Invade Ukraine. But Russian Media Is Telling a Different Story," *Time*, February 28, 2022, <https://time.com/6151572/russian-media-ukraine-coverage/>; Evelyn Cheng, "China Refuses to Call Russian Attack on Ukraine an 'Invasion,' Deflects Blame to U.S.," *CNBC*, February 24, 2022, <https://www.cnn.com/2022/02/24/china-refuses-to-call-attack-on-ukraine-an-invasion-blames-us.html>.

²⁰ Simona Kralova, Sandro Vetsko, "Ukraine: Watching the War on Russian TV – a Whole Different Story," *BBC*, March 2, 2022, <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-60571737>; Michael M. Grynbaum, John Koblin, Tiffany Hsu, "Several Western News Organizations Suspend Operations in Russia," *The New York Times*, March 4, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/04/business/western-media-operations->

вплинути на громадську думку про агресію Москви, послаблюючи внутрішній та міжнародний опір російській експансії.

Упереджена подача інформації

Російські та китайські ЗМІ вибірково повідомляють про війну, тому їхня аудиторія дивиться на українську кризу під іншим кутом. Оскільки люди отримують інформацію про політичні питання зі ЗМІ, вибіркові репортажі можуть формувати думку аудиторії про конфлікт, перетворюючи інформацію на зброю режиму. Російські ЗМІ применшують масштаб військових дій Росії та спричинених війною руйнувань²¹. Так, російське державне телебачення уникає згадувати про ситуацію в Києві та Харкові, де від руйнівних обстрілів страждають житлові будинки²². Державні ЗМІ Китаю так само скупо висвітлюють вбивства російськими військовими цивільних²³. За такої упередженості ЗМІ інформація про звірства російських військ не потрапляє у поле зору. Упереджене зображення війни може спонукати людей вірити, що Росія не є жорстоким агресором. Таким чином, аудиторію обманом змушують вірити у сфабриковану історію, яку обидва уряди подають своїм громадянам. Як писала *New York Times*, Росія маніпулює інформацією, яку отримують росіяни, щоб ті не вірили, що Росія веде в Україні війну²⁴.

Цензура

Дві країни посилили цензуру своїх ЗМІ, щоб краще контролювати наратив ключових подій. Будучи автократіями, Китай і Росія завжди жорстко контролювали поширення інформації. Контроль інформації значно посилювався на тлі повномасштабного російського вторгнення в Україну. Примітно, що, спираючись на раніші закони, такі, як «Закон про фейки» 2019 року та «Закон про неповагу до влади» 2019 року, у 2022 році в Росії були прийняті закони, що вводять військову цензуру та забороняють антивоєнні заяви та заклики до санкцій від 4 березня 2022 року. Згідно з цими законами, поширення "хибної інформації" про дії російських державних органів може каратися штрафом у розмірі 5 млн. рублів та позбавленням волі на строк до 15 років²⁵. Такі

russia.html; "Russia Had 'no Choice' but to Launch 'Special Military Operation' in Ukraine, Lavrov Tells UN," *UN News*, September 24, 2022, <https://news.un.org/en/story/2022/09/1127881>.

²¹ Law, "The World Is Watching Russia Invade Ukraine."

²² Kralova, Vetsko, "Ukraine: Watching the War on Russian TV."

²³ Rachel Cheung, "Russia-Ukraine War: In Chinese Media, the US Is the Villain," *Aljazeera*, April 6, 2022, www.aljazeera.com/news/2022/4/6/china-media-coverage-ukraine-war.

²⁴ Valerie Hopkins, "Ukrainians Find That Relatives in Russia Don't Believe It's a War," *New York Times*, March 6, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/06/world/europe/ukraine-russia-families.html>.

²⁵ Государственная Дума, "Приняты поправки об ответственности за фейки о работе госорганов РФ за рубежом", 22 марта 2022, <http://duma.gov.ru/news/53773/>.

суворі покарання можуть заглушити щирі голоси людей і засобів масової інформації. У зв'язку з обмеженням свободи слова та зростанням ризику роботи в Росії деякі західні медіакомпанії (зокрема, ABC News, CNN International) та російські незалежні ЗМІ (Радио Эхо, Znak.com, Дождь) призупинили свою діяльність у Росії^{26,27}. Крім боротьби з антиурядовою інформацією власне в Росії, Москва обмежила доступ російських громадян до закордонних ЗМІ (наприклад, BBC та Deutsche Welle), щоб не допустити поширення антивоєнних матеріалів²⁸. Як наслідок, невігідна Росії інформація у Росії практично не поширюється.

Тим часом Китай теж запроваджує м'якшу, але сувору цензуру. Державні інформаційні агенції (наприклад, Horizon News) відфільтровують антиросійський або прозахідний контент²⁹. Китайські ЗМІ також відмовляються перекладати чи транслювати контент із антиросійськими меседжами. Одним із прикладів першого стала відсутність перекладу засудження Росії президентом Міжнародного паролімпійського комітету Ендрю Парсоном на відкритті Зимових Паралімпійських ігор 2022 року³⁰. А приклад останнього – відмова від трансляції матчів англійської прем'єр-ліги, в яких гравці мали намір висловити свою підтримку Україні³¹. Варто зауважити, що «Велика китайська стіна» мережевого захисту продовжує діяти і під час кризи, про що часто забувають під час обговорень. Китай використовує «Велику китайську стіну» мережевого захисту на додаток до нових заходів цензури. Блокується доступ населення до іноземних веб-сайтів (наприклад, Wikipedia), соцмереж (Twitter, Facebook) та пошукових систем (наприклад, Google)³². Це ускладнює доступ китайських громадян до антивоєнної інформації з-за кордону. Всі ці заходи призводять до поширення всередині Китаю односторонньої інформації, що сприяє готовності місцевого суспільства підтримати вторгнення Росії.

²⁶ Grynbaum, Koblin, Hsu, "Several Western News Organizations Suspend."

²⁷ Anna Cooban, "More Russian Media Outlets Close as Moscow Cracks Down," *CNN Business*, March 4, 2022, <https://edition.cnn.com/2022/03/04/media/russia-media-crack-down/index.html>.

²⁸ Cooban, "More Russian Media Outlets Close."

²⁹ Carl Samson, "Chinese News Outlet Accidentally Posts Censorship Instructions on Russia-Ukraine Coverage," *NextShark*, February 24, 2022, <https://nextshark.com/chinese-news-russia-ukraine/>.

³⁰ Weilun Soon, "Chinese Translators Offered a Watered-down Version of the Paralympic Committee President's Anti-war Speech during the Games' Opening Ceremony," *Business Insiders*, March 7, 2022, <https://www.businessinsider.com/chinese-state-tv-avoids-anti-war-views-paralympics-opening-speech-2022-3>.

³¹ Bei Yi Seow, "Chinese Media Echoes Russia on Ukraine War," *The Moscow Times*, March 14, 2022, <https://www.themoscowtimes.com/2022/03/14/chinese-media-echoes-russia-on-ukraine-war-a76913>.

³² Anne-Marie Brady, "Plus ça change?: Media Control Under Xi Jinping," *Problems of Post-Communism* 64, no. 3-4 (2017): 128-140, 133, <https://doi.org/10.1080/10758216.2016.1197779>.

Перенесення відповідальності

Будучи ініціатором війни, Росія з допомогою Китаю постійно перекладає відповідальність на Україну і Захід. Путін наполягає, що «спеціальна військова операція» – вимушений захід³³. Московський уряд і китайські державні ЗМІ використовували аргумент "Звинувачуй НАТО", запропонований такими політологами, як Джон Міршаймер³⁴, щоб звинуватити НАТО і США в тому, що ті не пішли назустріч безпековим вимогам Росії і тим самим змусили Росію напасти на Україну³⁵. Міністерство закордонних справ Китаю навіть назвало США «справжнім порушником спокою та загрозою безпеці у світі»³⁶, після чого почалась різка критика США такими агентствами новин, як China Military Online і People's Daily³⁷. Китайське державне ЗМІ Global Times навіть створило хештег #UkraineCrisisInstigator, щоб звинуватити США та НАТО³⁸. Воно ж опублікувало низку репортажів і карикатур (див. рис. 1), щоб показати, як Сполучені Штати каламутять воду³⁹, і відволікти аудиторію від російсько-української війни, обговорюючи, як США викликали гуманітарну катастрофу та криваві потрясіння у попередніх війнах – в Іраку, Сирії, Афганістані⁴⁰. Це може спонукати аудиторію забути про відповідальність Росії за ро

³³ Law, "The World Is Watching Russia Invade Ukraine."

³⁴ Див. John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions that Provoked Putin," *Foreign Affairs* 93, no. 5 (September/October 2014): 1-12, <https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/06/Why-the-Ukraine-Crisis-Is.pdf>.

³⁵ Katherine Fung, "White House Rejects Putin Blaming NATO for Ukraine War: That's 'Absurd'," *Newsweek*, May 9, 2022, <https://www.newsweek.com/white-house-rejects-putin-blaming-nato-ukraine-war-thats-absurd-1704990>; Martin Fornusek, "Russian Propaganda in War: Fake 'Fact-checkers,' Far-right Conspiracies, and Distracted Progressives," *Euromaidan Press*, May 20, 2022, <https://euromaidanpress.com/2022/05/20/russian-propaganda-adapts-to-the-war/>; Sheng Jun, "Fanning up Flames of Trouble, US Is to Blame for Tension in Ukraine," *China Military Online*, March 17, 2022, http://eng.chinamil.com.cn/view/2022-03/17/content_10141490.htm; Vibhuti Sanchala, "China Urges US to Take Responsibility for Ukraine War; Slams Sanctions on Russia," *Republic World*, April 11, 2022, <https://www.republicworld.com/world-news/russia-ukraine-crisis/china-urges-us-to-take-responsibility-for-ukraine-war-slams-sanctions-on-russia-articleshow.html>.

³⁶ Jun, "Fanning up Flames of Trouble"; Sheng Zhong, "U.S. Has Inescapable Responsibilities for Ukraine Crisis," *People's Daily*, March 30, 2022, <http://en.people.cn/n3/2022/0330/c90000-10077602.html>.

³⁷ Jun, "Fanning up Flames of Trouble."

³⁸ Cheung, "Russia-Ukraine War: In Chinese Media."

³⁹ Hao Zhang, "Ukraine Crisis Instigator: US-led NATO Reneges on 'Not One Inch Eastward' Promise to Compress Russia's Space to the Extreme," *Global Times*, March 23, 2022, <https://www.globaltimes.cn/page/202203/1256665.shtml>.

⁴⁰ Zhun Li, "Human Rights Destroyer: US Causes Humanitarian Disasters around Globe, Killing Innocent Civilians and Creating Millions of Refugees," *Global Times*, April 13, 2022, <https://www.globaltimes.cn/page/202204/1259260.shtml>.

Рис. 1: Карикатура в Global Times, що покладає провину за війну на США
(Global Times, <https://www.globaltimes.cn/page/202203/1256665.shtml>)

зв'язання війни, підриваючи при цьому довіру до Заходу та руйнуючи готовність спокуситися на антиросійські заклики Заходу.

Водночас, крім критики США та НАТО, російське телебачення звинувачувало Україну в ударах по українському Донбасу, щоб перекласти на неї відповідальність за серйозні пошкодження інфраструктури, житла та інших об'єктів⁴¹. Це може послабити симпатії громадян інших держав до України, тим самим допомагаючи російській експансії.

Безпідставні звинувачення

Росія голосливо звинувачувала Україну в заподіянні шкоди цивільному населенню та погрозах Росії. Росія стверджує, що Україна здійснює геноцид російськомовних жителів Сходу України⁴². Крім того, російський державний Перший канал повідомляв, нібито українські війська бомбардували житлові будинки та склади аміаком, незважаючи на відсутність доказів⁴³. Вона також заявляє, що Україна використовує понад 4,5 мільйона цивільних осіб як живий щит, вчиняючи цим воєнні злочини⁴⁴. Так, представник Міноборони Росії Ігор Конашенков казав, що "київський режим використовує мешканців міста як «живий щит» для націоналістів, які розмістили артилерійські підроз-

⁴¹ Kralova, Vetsko, "Ukraine: Watching the War on Russian TV."

⁴² Jessica Brandt and Valerie Wirtschafter, "The Surprising Performance of Kremlin Propaganda on Google News," *Brookings*, March 1, 2022, <https://www.brookings.edu/techstream/the-surprising-performance-of-kremlin-propaganda-on-google-news/>.

⁴³ Kralova, Vetsko, "Ukraine: Watching the War on Russian TV."

⁴⁴ Kralova, Vetsko, "Ukraine: Watching the War on Russian TV;" Neve Gordon, Nicola Perugini, "Why We Need to Challenge Russia's Human Shields Narrative," *Aljazeera*, April 3, 2022, <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/4/3/why-we-need-to-challenge-russias-human-shields-narrative>; Anurag Roushan, "Russia-Ukraine War: Moscow Accuses Ukraine Govt of Using Civilians as 'human Shields'," *Republic World*, February 25, 2022, <https://www.republicworld.com/world-news/russia-ukraine->

діли та бойову техніку в житлових кварталах столиці"⁴⁵. Це теж має допомогти Росії перекласти відповідальність за початок війни на її противника та послабити опір вторгненню.

Використання емоційно зарядженого контенту

Росія і Китай створюють емоційно заряджений контент, щоб очорнити Україну та Захід чи захистити репутацію Росії. Емоційно заряджені матеріали можуть спонукати аудиторію сприймати та поширювати ідеї без серйозного аналізу чи вивчення доказів⁴⁶. З одного боку, Росія та Китай поширювали проросійські матеріали про дії військових (наприклад, ролики з жінками, які вітають російських військових⁴⁷, та ролики здачі у полон українських бійців⁴⁸), щоб підтримати моральний дух росіян і згуртувати їх на підтримку військових дій Росії. Відчуття впевненості, створюване цими матеріалами, також могло допомогти Росії пробудити національні почуття та уникнути опору всередині країни. З іншого боку, Росія давала емоційно забарвлений контент, щоб змінити сприйняття України, народ якої міг би повірити, що в нього при владі нацисти. Для цього офіційні особи та ЗМІ називають Україну неонацистською і порівнюють російське вторгнення в Україну із захистом Радянської батьківщини від нацистської агресії⁴⁹. Такий контент має очорнити чинну владу та викликати страх у громадян Росії і расових груп, яким загрожувала нацистська Німеччина, тим самим переконавши цих людей підтримати військові дії Росії з “денацифікації”, як звільнення.

Сфабрикована інформація

Росія фабрикувала інформацію про війну, щоб похитнути імідж та моральний дух України. Оскільки деякі вищезгадані звинувачення є бездоказовими, Росія намагалася фабрикувати докази для підтвердження своїх заяв. Так, Росія планувала зняти відео, на якому українські бійці грубо поведуться із ци-

crisis/russia-ukraine-war-moscow-accuses-ukraine-govt-of-using-civilians-as-human-shields-articleshow.html.

⁴⁵ Цитата з Gordon, Perugini, “Why We Need to Challenge Russia’s Human Shields Narrative.”

⁴⁶ Shamsiah Abd Kadier, Anitawati Mohd Lokman, Toshio Tsuchiya, “Emotion and Techniques of Propaganda in YouTube Videos,” *Indian Journal of Science Technology* 9, no. 1 (2016): 1-8, 3, <https://dx.doi.org/10.17485/ijst/2016/v9iS1/106841>.

⁴⁷ Dmitry Adamsky, “Russia Botched Its Early War Propaganda Campaign, but Now It’s Doubling Down,” *Foreign Policy*, April 30, 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/04/30/russia-putin-zampolits-ukraine-propaganda-campaign-war/>.

⁴⁸ Global Times (@globaltimesnews), “Surrendering Ukraine soldiers were given cigarettes in a video clip distributed by Russian media on Friday,” *Twitter*, February 26, 2022, <https://twitter.com/globaltimesnews/status/1497357644432277505>.

⁴⁹ Kralova, Vetsko, “Ukraine: Watching the War on Russian TV;” Fornusek, “Russian Propaganda in War.”

вільними, аби похитнути міжнародну репутацію України⁵⁰. Це спотворювало правду і обманювало людей, але зміцнювало та розширювало базу підтримки Росії. Крім того, Росія фабрикувала матеріали, що спотворюють перебіг війни для російської та української аудиторії. Російське державне інформаційне агентство «РИА Новости» заперечувало втрати російських літаків, гелікоптерів, бронетехніки⁵¹, всупереч міжнародним даним⁵². Росія брехала, ніби українські військові залишають позиції, всупереч твердій рішучості українців не здаватися і не тікати⁵³. Також Росія завищує кількість українських бійців, які здалися в полон⁵⁴. Ці дії покликані послабити Україну та посилити моральний дух власних військ, збільшуючи шанси на перемогу. Створюючи видимість, ніби Росія перемагає у війні, а українські військові – боягузи, сфабриковані матеріали мали послабити підтримку українцями своєї влади та спонукати росіян підтримати «спеціальну військову операцію» Москви.

Теорія змови

Росія та Китай поширюють теорії змови, щоб аудиторія підтримала російське вторгнення. Теорії змови – це неперевірені твердження про те, що якісь таємні сили вступили у змову, щоб викликати ті чи інші політичні або соціальні події⁵⁵. Дослідження психологів показують, що люди починають вірити в теорії змови, коли вони не довіряють один одному чи відчувають небезпеку⁵⁶. У таких країнах, як Китай, Іран, Туреччина, зросла недовіра до Заходу⁵⁷, що створило сприятливі умови для поширення теорій змови. Російський уряд і ЗМІ повідомляли, що Україна за фінансової допомоги США ство-

⁵⁰ Brandt, Wirtschafter, "The Surprising Performance of Kremlin Propaganda."

⁵¹ Andrey Kots, "'Call Everyone': What Is Happening in the Donbass," *RIA News*, February 24, 2022, <https://ria.ru/20220224/donbass-1774718537.html>.

⁵² Law, "The World Is Watching Russia Invade Ukraine."

⁵³ Law, "The World Is Watching Russia Invade Ukraine."

⁵⁴ Brandt, Wirtschafter, "The Surprising Performance of Kremlin Propaganda."

⁵⁵ Robert Brotherton, Christopher C. French, "Belief in Conspiracy Theories and Susceptibility to the Conjunction Fallacy," *Applied Cognitive Psychology* 28, no. 2 (March/April 2014): 238-248, 238, <https://doi.org/10.1002/acp.2995>; Silvia Mari et al., "Conspiracy Theories and Institutional Trust: Examining the Role of Uncertainty Avoidance and Active Social Media Use," *Political Psychology* 43, no. 2 (April 2021): 277-296, 279, <https://doi.org/10.1111/pops.12754>.

⁵⁶ Ted Goertzel, "Belief in Conspiracy Theories," *Political Psychology* 15, no. 4 (1994): 731-742, 739-740, <https://doi.org/10.2307/3791630>; Jan-Willem van Prooijen, Giuliana Spadaro, Haiyan Wang, "Suspicion of Institutions: How Distrust and Conspiracy Theories Deteriorate Social Relationships," *Current Opinion in Psychology* 43, no. 1 (February 2022): 65-69, 66, <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.06.013>; Mari et al., "Conspiracy Theories and Institutional Trust," 280.

⁵⁷ Kishore Mahbubani, *The Asian 21st Century* (Singapore: Springer, 2022), 64; Oğuzhan Göksel, "Defying the System: The Origins of Anti-Westernism in the Non-Western World and the Case of Iran," *Turkish Journal of Middle Eastern Studies* 6, no. 2 (2019): 13-42, 4-5, <https://doi.org/10.26513/tocd.581276>.

рила лабораторії з виробництва біологічної зброї⁵⁸, а китайські ЗМІ вірусно поширювали такі твердження⁵⁹. Директор російського космічного агентства (Роскосмос) також писав, що Україна розробила біологічну зброю, яка пригнічує репродуктивну здатність або імунітет росіян, прирікаючи їх на вимирання⁶⁰. Це може ще більше розпалити ворожнечу та налаштувати їхню внутрішню і незахідну аудиторію проти Заходу.

Можлива оптимізація пошукових систем

Росія могла оптимізувати пошукові системи, щоб прискорити просування проросійських наративів. Оптимізація пошуку – це практика підвищення пошукового рейтингу матеріалів, наприклад, за якими популярними ключовими словами⁶¹. Такі пошукові елементи (скажімо, «ДНР» та «ЛНР») у російських державних ЗМІ найчастіше з'являються на верхніх рядках результатів пошуку⁶². Хоча поки що не ясно, викликано це навмисним маніпулюванням Росією своїм контентом згідно алгоритму чи випадковим масовим генеруванням контенту, слід замислитись, що оптимізація пошуку може суттєво вплинути на результат пошуку людьми інформації. Якщо бачити лише російські джерела, це може спотворити погляди та сприйняття так, як того хоче держава.

Подача дезінформації, як перевірки фактів

Зрештою, Росія застосувала нову тактику, не відому з інших конфліктів: видавати дезінформацію за перевірку фактів. Традиційно перевірка фактів вважалась ефективним способом боротьби з дезінформацією. Проте Росія використовує рубрику «перевірка фактів» для поширення нових фейків, використовуючи вигадану історію, щоб спростувати іншу вигадану історію. На-

⁵⁸ Justin Ling, "False Claims of U.S. Biowarfare Labs in Ukraine Grip QAnon," *Foreign Policy*, March 2, 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/02/ukraine-biolabs-conspiracy-theory-qanon/>; Fornusek, "Russian Propaganda in War;" *Euronews*, "Russia Demands U.S. Explain Biological Programme in Ukraine," March 10, 2022, <https://www.euronews.com/2022/03/10/us-ukraine-crisis-russia-usa-biological>.

⁵⁹ Cheung, "Russia-Ukraine War: In Chinese Media;" Simone McCarthy, "China's Promotion of Russian Disinformation Indicates Where Its Loyalties Lie," *CNN*, March 10, 2022, <https://edition.cnn.com/2022/03/10/china/china-russia-disinformation-campaign-ukraine-intl-dst-hnk/index.html>.

⁶⁰ John Varga, "Putin Accuses US of Attempting to Wipe Russians off Face of Planet with New 'Sex Bomb'," *Express*, March 21, 2022, <https://www.express.co.uk/news/world/1584059/russia-news-ukraine-war-us-bioweapons-targeting-reproduction-rogozin-vladimir-putin>.

⁶¹ Mary Cushman, "Search Engine Optimization: What Is It and Why Should We Care?" *Research and Practice in Thrombosis and Haemostasis* 2, no. 2 (2018): 180, <https://doi.org/10.1002/rth2.12098>; Ravneet Singh Bhandari and Ajay Bansal, "Impact of Search Engine Optimization as a Marketing Tool," *Jindal Journal of Business Research* 7, no. 1 (June 2018): 23, <https://doi.org/10.1177/2278682117754016>.

⁶² Brandt, Wirtschafter, "The Surprising Performance of Kremlin Propaganda."

Верхні результати пошуку Google News для DPR (ДНР) та LPR (ЛНР)

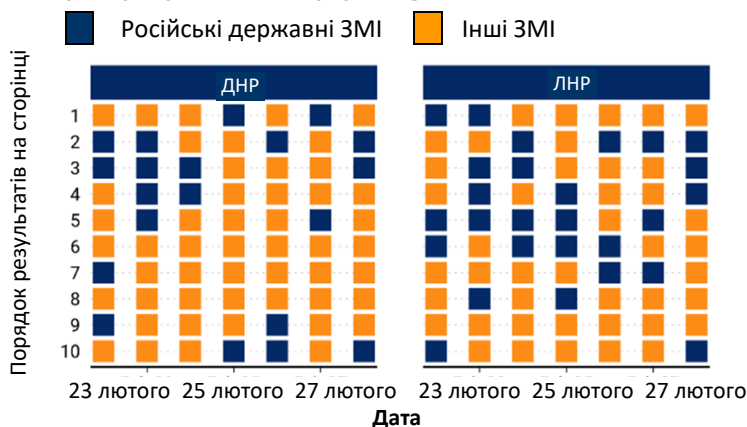

Рис. 2: Верхні результати пошуку Google News для двох ключових слів, пов'язаних з війною (Brookings, <https://www.brookings.edu/techstream/the-surprising-performance-of-kremlin-propaganda-on-google-news/>).

приклад, проросійські сили заявляють, що українці розповсюджували відео удару, щоб звинуватити Росію в обстрілі Харкова. Потім розміщують ще одне відео з «перевіркою фактів», щоб пояснити, що відео з ударом фактично було знято у 2017 році, і українці поширювали брехню. Але доказів того, що відео удару поширила влада України, немає⁶³. Вивчивши метадані цих відео, Дарен Лінвілл стверджує, що ці викривальні відео зроблені тією ж людиною, яка зробила фейкове відео удару⁶⁴. Тим часом державні канали показують нові "фейки" та відео з "перевіркою фактів"⁶⁵. Ця нова тактика зробила інформацію ще заплутанішою, змусивши частину аудиторії повірити, що Росія поширює правдиву інформацію, а Україна бреше, і тим самим допомагаючи уряду Москви здобути підтримку.

Резюме

По суті, Росія веде активну інформаційну війну на тлі російсько-української війни, а Китай підіграє їй, допомагаючи агресії свого партнера. Різноманітність, охоплення та масштаб використання Росією когнітивних здібностей та розуміння людей у військових діях безпрецедентно великі. Стару тактику вдосконалюють, розробляють нову (Табл. 1), що підвищує ефективність маніпулювання інформацією, як стратегічного інструменту внутрішньої та міжнародної підтримки.

⁶³ Fornusek, "Russian Propaganda in War;" Silverman and Kao, "In the Ukraine Conflict, Fake Fact-Checks Are Being Used."

⁶⁴ Silverman, Kao, "In the Ukraine Conflict, Fake Fact-Checks Are Being Used."

⁶⁵ Kralova, Vetsko, "Ukraine: Watching the War on Russian TV."

Тло інформаційної війни

Маючи величезні ресурси, державна влада може продукувати, маніпулювати та поширювати контент для просування певних позицій і поглядів⁶⁶, але у зв'язку з великим обсягом інформації люди часто відчують інформаційне навантаження, захлинаючись у надмірному потоці інформації⁶⁷. Їм не вистає здібностей і часу обробити всю інформацію, тому вони шукають легкі шляхи споживання інформації⁶⁸. Один із спокусливих легких шляхів – маніпулятивна інформація: вона зомбує, агресивна, та емоційно приваблива⁶⁹. Але така інформація навмисно перекручується, в той час як аудиторія може цього не помічати. Тому інформаційна війна може спонукати людей вірити та діяти відповідно до політичних цілей ініціатора⁷⁰. Використання інформації та когнітивного розуміння людей як зброї може, таким чином, серйозно впливати на базу підтримки агресора. Потужну внутрішню підтримку російського вторгнення та несподівані симпатії до Росії можна пояснити тим, що Росія і Китай поширюють маніпулятивну інформацію. Така інформаційна війна допомагає протидіяти проукраїнському інформаційному впливу, тим самим послаблюючи опір Росії.

Згідно з опитуванням, проведеним у Росії «Левада-Центром», 77% респондентів усередині країни підтримували військові дії Росії в Україні у травні 2022 року (Таблиця 2)⁷¹. У Китаї значна кількість коментарів схвалюють війну

⁶⁶ Golovchenko, Hartmann, Adler-Nissen, "State, Media and Civil Society in the Information Warfare," 981; Larry M. Wortzel, *The Chinese People's Liberation Army and Information Warfare* (Carlisle, PA: The United States Army War College Press, 2014), 31, <https://press.armywarcollege.edu/monographs/506/>.

⁶⁷ Hye Hyun Hong, Hyo Jung Kim, "Antecedents and Consequences of Information Overload in the COVID-19 Pandemic," *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, no. 24, 9305 (2020): 1, <https://doi.org/10.3390/ijerph17249305>; Peter Gordon Roetzel, "Information Overload in the Information Age: A Review of the Literature from Business Administration, Business Psychology, and Related Disciplines with a Bibliometric Approach and Framework Development," *Business Research* 12, no. 1 (2019): 479-522, 480, <https://doi.org/10.1007/s40685-018-0069-z>.

⁶⁸ Meghan Fitzpatrick, Ritu Gill, Jennifer F. Giles, "Information Warfare: Lessons in Inoculation to Disinformation," *Parameters* 52, no. 1 (2022): 105-118, 108, <https://doi.org/10.55540/0031-1723.3132>; Rune Karlsen and Toril Aalberg, "Social Media and Trust in News: An Experimental Study of the Effect of Facebook on News Story Credibility," *Digital Journalism* (2021): 4, <https://doi.org/10.1080/21670811.2021.1945938>.

⁶⁹ Edward K. Strong Jr., "Control of Propaganda as a Psychological Problem," *The Scientific Monthly* 14, no. 3 (March 1922): 234-252, 240, <https://www.jstor.org/stable/6376>.

⁷⁰ Szostek, "What Happens to Public Diplomacy During Information War?" 2730.

⁷¹ Левада-Центр, "Конфликт с Украиной", Пресс-выпуск, 02.06.2022, www.levada.ru/2022/06/02/konflikt-s-ukrainoj-2/.

Росії "із Заходом"⁷². Щоправда, у таких авторитарних країнах, як Росія і Китай, довіра до ЗМІ та опитувань є сумнівною через цензуру та фальсифікацію вподобань⁷³. Люди часто не хочуть критикувати владу⁷⁴, тому підтримка військових дій Росії, мабуть, завищена. Проте опитування проводила остання незалежна соціологічна служба, що залишилась у Росії, яка є більш достовірним і легітимним джерелом⁷⁵. Деякі проросійські чи антизахідні коментарі також створювалися чи поширювалися китайцями ініціативно, а не державними ЗМІ, що вказує на певний рівень підтримки Росії у країні. Не можна не помічати потужну базу внутрішньої підтримки російського вторгнення та масове спотворення громадської думки. Інфовійна явно грає свою роль у забезпеченні внутрішньої підтримки російської агресії.

На міжнародній арені, хоча західні держави і обурені незаконним вторгненням Росії, низка країн несподівано відмовилась приєднатися до засудження Росії. 35 країн, зокрема, Індія та ПАР, утрималися під час голосування в ООН з резолюції із засудженням російського вторгнення⁷⁶. Деякі громадяни африканських країн навіть вважають Путіна героєм, який хоробро протистоїть гегемонії Заходу⁷⁷. Імовірно, на ставлення деяких країн до антиросійських закликів Заходу могли вплинути й інші фактори (наприклад, незадоволення ранішими військовими діями Заходу, лицемірство щодо України, симпатія до незахідних країн)⁷⁸. Однак інфовійна може доповнювати

⁷² Yuan Li, "Why the Chinese Internet Is Cheering Russia's Invasion," *The New York Times*, February 27, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/02/27/business/china-russia-ukraine-invasion.html>.

⁷³ Eda Keremoğlu, Nils B. Weidmann, "How Dictators Control the Internet: A Review Essay," *Comparative Political Studies* 53, no. 10-11 (September 2020): 1690-91, <https://doi.org/10.1177/0010414020912278>; Charles Crabtree, Holger L Kern, and David A Siegel, "Cults of Personality, Preference Falsification, and the Dictator's Dilemma," *Journal of Theoretical Politics* 32, no. 3 (July 2020): 414, <https://doi.org/10.1177/0951629820927790>.

⁷⁴ Edmund Malesky, Paul Schuler, "The Single-Party Dictator's Dilemma: Information in Elections without Opposition," *Legislative Studies Quarterly* 36, no. 4 (2011): 491-530, 492, <http://www.jstor.org/stable/23053275>.

⁷⁵ Peter Dickinson, "More Than Three-quarters of Russians Still Support Putin's Ukraine War," *Atlantic Council*, June 6, 2022, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/more-than-three-quarters-of-russians-still-support-putins-ukraine-war/>.

⁷⁶ Amitav Acharya, "Global South Reacts to Western Call for Unity against Russia," *Responsible Statecraft*, March 29, 2022, <https://responsiblestatecraft.org/2022/03/29/global-south-reacts-to-western-call-for-unity-against-russia/>.

⁷⁷ Khatondi Soita Wepukhulu, "An African View of What's Happening in Europe," *Open Democracy*, March 3, 2022, <https://www.opendemocracy.net/en/5050/an-african-view-of-whats-happening-in-europe/>.

⁷⁸ Joseph Krauss, "Many in Mideast See Hypocrisy in Western Embrace of Ukraine," *The Associated Press*, March 29, 2022, <https://apnews.com/article/russia-ukraine-islamic-state-group-jerusalem-migration-europe-1ce41cc04aed6afc415e6ed83f83c984>; Aude Darnal et al., "The Global South on Ukraine," *Inkstick*, May 25, 2022, <https://inkstickmedia.com/the-global-south-on-ukraine/>; Acharya, "Global South Reacts to Western Call."

Таблиця 2. Внутрішня підтримка військових дій Росії в Україні

Категорія	22 березня	22 квітня	22 травня
Повністю підтримують	53%	45%	47%
Швидше, підтримують	28%	29%	30%
Не підтримують	14%	19%	17%
Важко сказати	6%	7%	6%

Джерело: Левада-Центр, “Конфликт с Украиной”, червень 2022 р.

інші фактори, ще більше посилюючи недовіру чи ворожість людей до Заходу, що спонукає їх дистанціюватися від Заходу чи навіть підтримати Росію. Тому, крім зниження легітимності антиросійських ініціатив та демонстрації слабкості Заходу в керівництві антиросійським хором, не мізерна підтримка чи симпатія до Росії також означає, що поширення спонсорованої державою тенденційної інформації може сильно впливати на ставлення людей до політичної проблеми.

Тим часом, ми маємо визнати важливу роль інфовійни у майбутніх війнах. Завдяки розвитку супутників, Інтернету, інших цифрових технологій поширення інформації, включаючи пропаганду та дезінформацію, стане швидшим і менш витратним. Тож як внутрішня, так і міжнародна аудиторія буде більше відкрита для впливу такої маніпулятивної інформації⁷⁹. Тому ефективність інформаційної війни зростатиме, що й показала російсько-українська війна.

Імовірно, соціальні мережі нині співпрацюють із незалежними службами перевірки фактів, щоб маркувати хибний та оманливий контент, що може ускладнити поширення маніпулятивної інформації. Тим не менш, сучасні алгоритми та людська модерація далекі від досконалості. При напливі різноманітної маніпулятивної інформації видаляти весь контент дорого, не кажучи вже про те, що це може порушувати свободу слова⁸⁰. Тому загроза інформаційної війни залишиться, незважаючи на розвиток механізмів перевірки.

Використання інформаційної війни збережеться, когнітивному розумінню загрожують стороннє втручання та спотворення. Термін «перевірка фактів» для політиків зрештою може стати інструментом розвінчання брехливої інформації для того, щоб зробити іншу брехливу інформацію більш переконливою, і люди зіткнуться з труднощами у пошуку надійних джерел інформації. Тому визначити істину стане ще важче. Більше людей будуть обманювати, щоб вони повірили маніпулятивній інформації, а значить, їх сприйняття може бути сформоване зловмисним контентом для того, щоб

⁷⁹ Szostek, “What Happens to Public Diplomacy During Information War?” 2733.

⁸⁰ Kelley Cotter, Julia R. DeCook, Shaheen Kanthawala, “Fact-Checking the Crisis: COVID-19, Infodemics, and the Platformization of Truth,” *Social Media + Society* 8, no. 1 (January 2022): 3, <https://doi.org/10.1177/20563051211069048>.

зробити з них поплічників агресора. Війни тепер ідуть не лише на фізичному полі бою, із застосуванням гармат і ракет – усе важливішою ареною стають людські уми.

Що робити? Вчитися, вчитися та вчитися.

Хоча розвиток інформаційної війни є неприємною правдою для таких правдолюбів, як ми, ми маємо протистояти зловмисному маніпулюванню інформацією, щоб захистити незалежність нашого розуму. Те саме можна сказати і про владу, бо нездатність громадян розрізняти правду може серйозно загрожувати безпеці та стабільності врядування⁸¹. Тому потрібно вчитися аналізувати інформацію, щоб допомогти людям зберегти раціональне мислення.

На думку Зари Абрамс, реально допомогти людям в інфовійні може кібер-відповідальність (або цифрова відповідальність), що означає поєднання комп'ютерної грамотності, відповідальності та розуміння загрози мережових маніпуляцій⁸². Таке поєднання закладає загальний фундамент для того, щоб люди могли впоратися з маніпулятивною інформацією, а уряд навчав протидії інфовійні.

Громадяни

Слід визнати, що відповідальні в цифровому відношенні громадяни загалом подібні до громадян як таких. Відповідальні в цифровому відношенні громадяни так само мають права та обов'язки у віртуальному співтоваристві, як і громадяни у співтоваристві фізичному⁸³. Зокрема, однією з якостей доброго громадянина цифрової спільноти, що заслуговує на нашу увагу, є критичне мислення.

Люди повинні розуміти, що вони є об'єктом інформаційної війни. З посиленням тенденції ведення інформаційної війни всі громадяни мають знати, що вони можуть зазнавати інформаційних маніпуляцій. Тому вкрай потрібно підвищувати свою комп'ютерну грамотність. Хоча поняття комп'ютерної грамотності дискусійне, його можна узагальнити як навички, знання та вміння засвоювати, оцінювати та правильно й осмислено відтворювати інформацію⁸⁴. Це дозволить людям мислити критично і бути стійкішими в інформаційній війні.

⁸¹ European Commission, "Tackling Online Disinformation: A European Approach," (COM(2018) 236 final) (Brussels: European Commission, 2018), 2-3, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0236>.

⁸² Zara Abrams, "The Role of Psychological Warfare in the Battle for Ukraine," *Monitor on Psychology* 53, no. 4 (2022): 18, <https://www.apa.org/monitor/2022/06/news-psychological-warfare>.

⁸³ Gülcan Öztürk, "Digital Citizenship and Its Teaching: A Literature Review," *Journal of Educational Technology & Online Learning* 4, no. 1 (2021): 31-45, 32, <http://doi.org/10.31681/jetol.857904>.

⁸⁴ Carolyn R. Pool, "A New Digital Literacy: A Conversation with Paul Gilster," *Education*

По-перше, люди мають знаходити джерела інформації. Деякі ЗМІ та їхні рупори бувають упереджені або використовуються державою для спотворення сприйняття аудиторією. Це стосується ЗМІ держав, окремих осіб чи ЗМІ, пов'язаних із політичними партіями чи певними політичними поглядами, а також підцензурних джерел з авторитарних країн, таких, як вище-згадані китайські Global Times та People's Daily. Це означає, що самі джерела висловлюють свою позицію з певних питань, від чого страждає їхня достовірність. Тому люди мають перевіряти політичну та ідеологічну заангажованість джерел, перш ніж цілком повірити інформації. Вони також повинні намагатися збирати точну та об'єктивну інформацію з більш незалежних і достовірних джерел, де ретельно перевіряють повідомлення, дають актуальні посилання та пропонують збалансовані точки зору. Упереджені ЗМІ та їхні рупори також можуть цитувати «надійні» джерела поза контекстом, щоб здобути довіру, тому потрібно перевіряти не лише джерела, а й цитати.

По-друге, люди повинні розрізняти елементи емоцій та пропаганди. В інформаційній війні часто використовують образливі чи емоційні формулювання, щоб привернути увагу читачів і вплинути на їхню раціональність. Наприклад, у Китаї вживають слова з негативним забарвленням – “вампири”, “жорстокість”, “гегемонія” – для опису позиції США у російсько-українській війні, культивуючи таким чином антиамериканські настрої⁸⁵. Тому люди повинні зберігати спокій, читаючи емоційний контент, щоб раціонально аналізувати інформацію та не дати агресору використати себе.

По-третє, люди мають виробити звичку перевіряти різні джерела. Як ми зазначали, деякі канали інформації вибірково повідомляють про факти, бувають упереджені або розповсюджують фейки, тому не можна покладатися на одне джерело, щоб отримати повне уявлення про якесь питання. Окрім допомоги у глибшому та ширшому розумінні питання, вивчення більшої кількості джерел також дозволяє людині перевірити хибність чи справжність

Leadership 55, no. 3 (1997): 6-11, 9, <https://www.learntechlib.org/p/83481/>; Luci Pangrazio and Julian Sefton-Green, “Digital Rights, Digital Citizenship and Digital Literacy: What’s the Difference?” *Journal of New Approaches in Educational Research* 10, no. 1 (2022): 15-27, 21, <https://doi.org/10.7821/naer.2021.1.616>; Luci Pangrazio, Anna-Lena Godhe, Alejo González López Ledesma, “What Is Digital Literacy? A Comparative Review of Publications across Three Language Contexts,” *E-Learning and Digital Media* 17, no. 6 (2020): 443, <https://doi.org/10.1177/2042753020946291>; Danhua Peng, Zhonggen Yu, “A Literature Review of Digital Literacy over Two Decades,” *Education Research International* 2022, no. 1 (2022): 2, <https://doi.org/10.1155/2022/2533413>; Paul Gilster, *Digital Literacy* (New York: Wiley Computer Pub., 1997), 1; Catherine Audrin, Bertrand Audrin, “Key Factors in Digital Literacy in Learning and Education: A Systematic Literature Review Using Text Mining,” *Education and Information Technologies* 27 (2022): 7395-7419, <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10832-5>.

⁸⁵ Li, “Human Rights Destroyer.”

тих чи інших тверджень. Таким чином вона може перевірити, чи реальні викривальні відео, чи вони зняті спеціально, щоб вкинути хибну інформацію, а це знижує дієвість такої нової тактики.

Виробляючи цифрову відповідальність і підвищуючи цифрову грамотність, люди можуть критично аналізувати інформацію з джерел різного рівня (Рис. 3). Потім люди можуть визначити упередженість джерела, посередника чи ЗМІ, оцінивши тим самим достовірність джерела та повідомлення. Також можна навчитися оцінювати достовірність різних повідомлень, порівнюючи їх із різних джерел або піддаючи раціональному аналізу. Це допомагає уникати пасток маніпулятивної інформації, що пронизують ці рівні, що може суттєво знизити ефективність інформаційної війни у використанні когнітивних здібностей та прийнятті рішень.

Рис. 3: П'ять рівнів каналів інформації (Karlsen & Aalberg, "Social Media and Trust in News", адаптовано автором).

Крім того, через можливість зіткнутися з маніпулятивною інформацією інші користувачі мережі можуть стати бійцями, отримуючи чи поширюючи маніпулятивну інформацію. Тому розміщення, коментування та поширення контенту може мати політичні наслідки: дії людей у віртуальному співтоваристві можуть невідомо допомагати агресору поширювати маніпулятивну інформацію, сприяючи тим самим його агресії⁸⁶. Отже, люди повинні відповідати за свої дії у віртуальному співтоваристві. Вони мають думати, перш ніж публікувати й ділитися контентом. Усвідомлений внесок кожного дуже потрібен для запобігання розповсюдженню маніпулятивної інформації.

⁸⁶ European Commission, "Tackling Online Disinformation," 7.

Влада

Громадяни можуть не розуміти небезпеки інформаційної війни, оскільки маніпулятивна інформація впливає на підсвідомість. Тому уряд має взяти на себе провідну роль у навчанні цифровій відповідальності, щоб виховати громадян, стійких до інформаційної війни. Це, у свою чергу, могло б спонукати громадян самостійно працювати над підвищенням своєї цифрової грамотності та навичок критичного мислення. Уряд має два основні шляхи уникнути враження суспільства в інформаційній війні.

Уряд має розробити комплексну навчальну програму для навчання людей розумінню і навичкам ведення інфовійни. Деякі країни змінили систему освіти, щоб дати студентам навички аналізу та оцінки, інші (як Велика Британія) не змогли вдосконалити програму навчання для адаптації до швидких змін у цифровому середовищі⁸⁷. Крім того, деякі проекти цифрової відповідальності (наприклад, проект цифрового посвідчення водія в США) обмежені певними віковими групами, ігноруючи інших учнів та/або дорослих, які так само або навіть більше вразливі до маніпулятивного контенту⁸⁸. Враховуючи поширення інфовійн, обмеженість нинішніх навчальних програм усе очевидніша. Тож керівникам слід виділяти більше ресурсів для підвищення цифрової відповідальності. Навчальна програма має включати більше матеріалів, які допомагають учням розпізнати фейкові новини, дезінформацію, упереджену інформацію та інші поширені елементи інформаційної війни, а також критично мислити. Також важливі проміжні і підсумкові оцінки (тести, співбесіди), які допомагають студентам зрозуміти свої знання та навички й оцінити ефективність навчання⁸⁹.

Вчителям і школам також може не вистачати необхідних знань чи ресурсів для впровадження таких навчальних програм та оцінок. Будучи головною зацікавленою стороною в системі навчання, уряд повинен організову-

⁸⁷ Gianfranco Polizzi, Ros Taylor, "Misinformation, Digital Literacy and the School Curriculum," Media Policy Brief 22 (London: Media Policy Project, London School of Economics and Political Science, 2019), 12, https://eprints.lse.ac.uk/101083/6/Misinformation_digital_literacy_and_the_school_curriculum_updated_Sept_2019_.pdf.

⁸⁸ International Society for Technology in Education, "Digital Citizenship Defined: Teach the 9 Elements to Enhance Students' Safety, Creativity and Empathy," 20, http://oped.educacion.uc.cl/website/images/sitio/formacion/estudios/marcos/ciudadania%20digital/ISTE_2018_Digital_Citizenship_Defined_Teach_9_elements.pdf.

⁸⁹ Gavin T.L. Brown, "Is Assessment for Learning Really Assessment?" *Frontiers in Education* 4, no. 1, Article 64 (June 2019): 3, <https://doi.org/10.3389/feduc.2019.00064>; Lorrie A. Shepard, "The Role of Assessment in a Learning Culture," *Educational Researcher* 29, no. 7 (2000): 4-14, 13, <https://doi.org/10.2307/1176145>; Hanna B. Westbroek et al., "A Practical Approach to Assessment for Learning and Differentiated Instruction," *International Journal of Science Education* 42, no. 6 (2020): 955-976, 956, <https://doi.org/10.1080/09500693.2020.1744044>; Stephen Newstead, "The Purposes of Assessment," *Psychology Learning & Teaching* 3, no. 2 (September 2004): 97-101, 97-98, <https://doi.org/10.2304/plat.2003.3.2.97>.

вати навчання, надати методики або створити навчальні ресурси (наприклад, роздаткові матеріали, робочі аркуші, навчальні плани та презентації) для допомоги у викладанні та навчанні⁹⁰. Вони потрібні, щоб школи ефективно навчали цифрової відповідальності та грамотності⁹¹. За можливості, уряд може використати і потенціал інших зацікавлених сторін, таких, як аналітичні центри та неурядові організації, щоб заповнити дефіцит ресурсів та розробити заходи підтримки. Інституціоналізація такої освіти може допомогти виховати з наших майбутніх поколінь відповідальних і грамотних у цифровому відношенні громадян, які зможуть впевнено вижити у бурхливу цифрову епоху.

Крім шкільної освіти, уряд також повинен запустити рекламу в ЗМІ. Шкільна освіта комплексно формує цифрову відповідальність, але не охоплені нею громадяни не зможуть отримати таких цінних уроків. Тому для ефективного інформування населення про інфовійну потрібні засоби масової інформації та соцмережі з широким охопленням суспільства. Така реклама може сприяти кращому розумінню людьми соціальних проблем, мобілізувати підтримку та нагадати про необхідність захистити себе від зазначених загроз⁹². Можна знімати рекламно-інформаційні відео, щоб своєчасно та повно інформувати про інформаційну війну. Це допоможе суспільству зрозуміти ризики інфовійни, заохочуючи людей до підвищення цифрової відповідальності. Використовуючи різні канали, влада може реально допомогти громадянам критично мислити, аналізувати та оцінювати, що зміцнить їхній імунітет до маніпулятивного контенту.

Варто наголосити, що такі освітні проекти мають бути довгостроковими, постійно оцінюватись і коригуватися, через мінливість ЗМІ⁹³. Як пишуть Джанфранко Поліцці і Росс Тейлор, "Дезінформація не нова. Але в цифрову епоху дезінформація набула нових форм і нових засобів швидкого поширення"⁹⁴. Російсько-українська війна вже показала розробку нових стратегій інформаційної війни. Згодом, із зростанням уваги до цієї нової війни, пос-

⁹⁰ Polizzi, Taylor, "Misinformation, Digital Literacy and the School Curriculum," 13.

⁹¹ National Literacy Trust, "Fake News and Critical Literacy: The Final Report of the Commission on Fake News and the Teaching of Critical Literacy in Schools" (London: National Literacy Trust, 2018), 23, <https://literacytrust.org.uk/research-services/research-reports/fake-news-and-critical-literacy-final-report/>.

⁹² Zhenya Tang et al., "Does Government Social Media Promote Users' Information Security Behavior towards COVID-19 Scams? Cultivation Effects and Protective Motivations," *Government Information Quarterly* 38, no. 2, 101572 (April 2021): 2, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101572>; Douglas Yeung, "Social Media as a Catalyst for Policy Action and Social Change for Health and Well-Being: Viewpoint," *Journal of Medical Internet Research* 20, no. 3, e94 (2018): 3, <https://doi.org/10.2196/jmir.8508>.

⁹³ Elinor Carmi et al., "Data Citizenship: Rethinking Data Literacy in the Age of Disinformation, Misinformation, and Malinformation," *Internet Policy Review* 9, no. 2 (2020), 12, <https://doi.org/10.14763/2020.2.1481>.

⁹⁴ Polizzi, Taylor, "Misinformation, Digital Literacy and the School Curriculum," 4.

тійно з'являтимуться більш творчі та ефективні стратегії. Уряд має часто переглядати освітні програми для адаптації до нових умов. Можна регулярно проводити кількісні та якісні дослідження, щоб оцінити цифрову грамотність учнів і потребу у додаткових допоміжних ресурсах. Слід також використовувати досвід інших країн для покращення освіти. Тим самим уся країна зможе краще захистити себе від злісних інформаційних маніпуляцій.

Резюме

Успіх стратегій протидії інфовійні залежить від дій багатьох сторін, як показано на Рис. 4. Важливість підвищення цифрової відповідальності громадян вказує на напрямок подальшої політики влади. Влада повинна займатися координацією і тісно співпрацювати з різними секторами, щоб отримати підтримку чи пораду для вдосконалення нинішньої шкільної та позашкільної освіти. Це допоможе країні впоратися з викликами інфовійни.

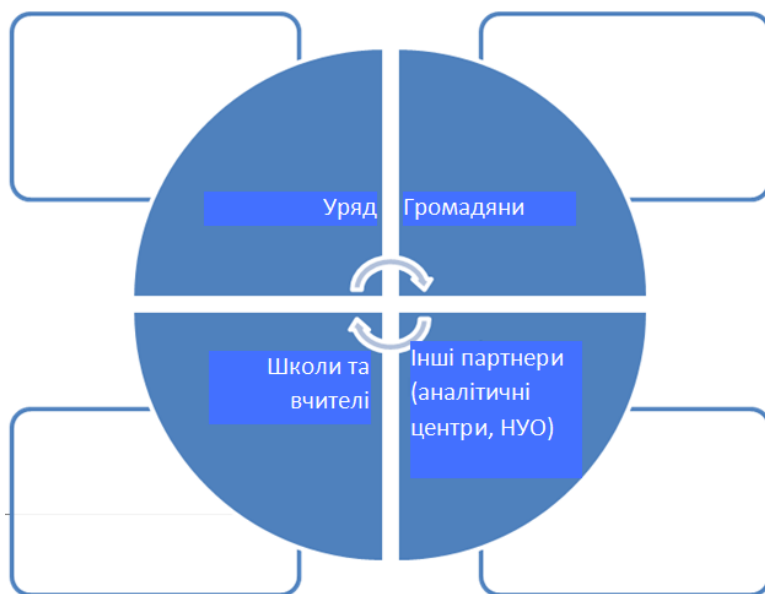

Рис. 4: Резюме рішення (автор).

Висновки

Російсько-українська війна показала, що широке застосування інформаційної війни може суттєво впливати на ставлення людей до війни та її перебіг. Системно класифікуючи та аналізуючи використання інформаційної війни в ході цієї війни, ця стаття є внеском у майбутні дослідження в галузі безпеки, досліджуючи старі й нові тактики, при особливій увазі до теорії. Необхідні додаткові емпіричні дослідження, щоб всебічно оцінити вплив такої тактики та відповідно оцінити загрозу інформаційної війни.

Слід, однак, відзначити, що автор статті не повністю відносить підтримку деякими людьми Росії у війні на рахунок інформаційної війни. Робити людей бути більш проросійськими в цій кризі можуть і інші фактори, такі, як висока репутація Росії в країнах, що розвиваються, і негативна реакція на жорсткі санкції Заходу. Ці чинники, плюс інформаційна війна, можуть доповнювати один одного, додатково посилюючи проросійські настрої людей. Таким чином, ця стаття спрямована на те, щоб показати, але не перебільшувати роль інфовійни у війні загалом.

Стаття проливає світло на різні сторони використання інформаційної війни у російсько-українській війні. Інформаційна війна стрімко розвивається, але, на жаль, демократична спільнота поки що недостатньо підготовлена до зростання маніпулятивної інформації. Нам багато потрібно зробити, щоб виробити дієву відповідь на виклик маніпулювання контентом. Така динаміка міжнародної безпеки сигналізує, що демократична спільнота та дисципліна безпеки мають стежити за розвитком таких творчих форм ведення війни, щоб ми могли адекватно реагувати на майбутні інформаційні війни.

Майбутнє демократії залишає нам надію, якщо громадяни та влада усвідомлюють свою роль у формуванні суспільства, стійкого до інформаційних війн. Люди мають стати критичними та відповідальними громадянами. Всебічна освіта, спланована і впроваджена спільними зусиллями багатьох сторін, також потрібна для того, щоб громадяни могли протистояти маніпулятивній інформації. Тому наполегливо рекомендується тісна співпраця між урядом та відповідними сторонами.

Застереження

Представлені тут погляди належать виключно автору і не відображають офіційну позицію Консорціуму військових академій та інститутів вивчення проблем безпеки програми «Партнерство заради миру», організацій-учасниць чи видавців Консорціуму.

Про автора

Хо Тін (Боско) Хун – бакалавр політичних і міжнародних відносин Лондонської школи економіки та політології. Член Веронської міжнародної групи з питань безпеки. Нещодавно виступив на Оксфордському Гонконзькому форумі 2022 року і дав інтерв'ю Asharq News та Al Jazeera з геополітичним аналізом світової політики. Публікувався у таких виданнях, як The Webster Review of International History, Oxford Political Review, International Policy Digest, Modern Diplomacy, The Geopolitics та International Affairs Forum. Цікавиться переважно китайсько-американськими відносинами, китайською політикою, аналізом зовнішньої політики, гендерними питаннями, політекономією та правами людини.

Електронна пошта: h.t.hung@lse.ac.uk